

بررسی تاثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر

رفتار سازشی کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر

زهرا ارجمندی

کارشناس ارشد روان شناسی بالینی
مشاور مراکز آموزش استثنایی شیراز

مهارت‌های اجتماعی به مدت ۲/۵ ماه در ۱۵ جلسه آموزشی برای آزمودنیهای گروه آزمایش به کار برده شد. در پایان دوره آموزش و ۲ ماه بعد از اتمام آموزش مهارت‌های اجتماعی به منظور مطالعه پیگیری تمام آزمودنیها مجدداً توسط ابزارهای یاد شده مورد ارزیابی قرار گرفتند. تحلیل داده ها نشان داد که گروه آزمایش پس از خاتمه جلسات آموزشی بهبود معنی داری را در متغیرهای رفتار سازشی، مهارت‌های زندگی روزمره، مهارت اجتماعی شدن و مهارت‌های اجتماعی پیدا کرده است. مطالعه پیگیری نشان داد که بهبودهای حاصل از آموزش پس از خاتمه آموزش نیز همچنان حفظ شده است. و این درحالی است که گروه گواه در مقایسه با گروه آزمایش، هیچگونه تغییر معنی داری در هیچ یک از متغیرها نداشته است.

مقدمه

یکی از هدفهای عمده آموزش و پرورش کودکان کم توان ذهنی ایجاد رفتار سازشی است. این سازگاری شامل تطبیق یا فرمانبرداری محض در مقابل اعمال قدرت نیست، بلکه عبارت است از توانایی فرد در سازش یافتن با موقعیتهای بدون نظارت

چکیده:

تعاریف و مطالعات متعدد نشان می‌دهد که افراد کم توان ذهنی در مقایسه با افراد عادی دارای برخی مشکلات رفتاری و عدم مهارت مناسب در ایفای نقش‌های اجتماعی، تعاملات بین فردی و مهارت‌های زندگی روزمره هستند. اغلب این مسأله، سازش آنها را در مواجهه با محیط‌شان به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش می‌دهد. پژوهش حاضر به منظور بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر رفتار سازشی کودکان کم توان ذهنی آموزش-پذیر صورت گرفت. بدین منظور تعداد ۲۸ دانش آموز کم توان ذهنی آموزش پذیر دارای سطوح سازشی پایین در خرده مقیاس‌های مهارت‌های زندگی روزمره و مهارت اجتماعی شدن مقیاس واینلند با هوشبهر ۶۳ تا ۶۷ و سن ۱۱ سال تا ۱۱ سال و ۱۱ ماه انتخاب و به صورت تصادفی به دو گروه آزمایش $N=14$ و گروه گواه $N=14$ تقسیم شدند. در ابتدا هریک از آزمودنیها با استفاده از فهرست مهارت‌های اجتماعی و دو خرده مقیاس مهارت‌های زندگی روزمره و مهارت اجتماعی شدن مقیاس واینلند مورد ارزیابی قرار گرفتند. سپس آموزش

ورهربری دیگران. این سازگاری شامل رفتاری می‌شود که به فرد کمک می‌کند تا با کمترین مقدار اضطراب درونی، با موقعیتها سازش پیدا کند و رفتاری است که رشد فرد را افزایش می‌دهد. کودکان کم‌توان ذهنی، مانند کودکان دیگر دارای شماری نیازهای اساسی هستند. با وجودی که تمایل به امنیت یا احساس تعلق در همه کودکان قوی است، احتمالاً در کودکان کم‌توان ذهنی قویتر است، زیرا احساس امنیت و تعلق آنها با شکست در گروه اجتماعی‌شان سرکوب شده است. هنگامی که کودکی از سازش یافتن با برنامه‌ای که اجتماعش برای او طرح کرده ناتوان است، وی احساس نمی‌کند که جزء جدایی‌ناپذیر آن گروه اجتماعی است.

با توجه به ادبیات تحقیقی کودکانی که کمبود در زمینه مهارت‌های اجتماعی دارند، در کوتاه مدت و طولانی مدت نتایج منفی حاصل از آن را بروز می‌دهند، چنانچه پیشرو مشکلات شدیدتر در نوجوانی و بزرگسالی برای آنها خواهد بود (راین^۱ و مارک^۲، ۱۹۹۷ به نقل از لاول^۳ و باربارا^۴، ۱۹۹۳). همچنین کمبود مهارت‌های اجتماعی مرتبط با مشکلات بی‌شماری در سازش با محیط کلاس بوده است (سام^۵، گریشام^۶ و اسکات^۷، ۱۹۸۳، به نقل از همان منبع). کودکان دارای مشکلات عدم سازگاری

اجتماعی، کمبودهایی رادر خصوص مهارت‌های اجتماعی از قبیل برقراری ارتباط، همکاری، واکنش نسبت به همسالان و برقراری دوستی نشان داده‌اند (لاگریکا^۸ و سانتوگروسی^۹، ۱۹۸۰، به نقل از همان منبع). بنابراین با توجه به اهمیت موضوع یک برنامه خوب برای اینگونه دانش‌آموزان آن است که احساس امنیت و شایستگی را در آنها دوباره برقرار کند.

روش

این پژوهش از نوع پژوهش‌های آزمایشی بود. آزمودنی‌های پژوهش ۳۱ دانش‌آموز کم‌توان ذهنی آموزش پذیر پسر بودند که در یکی از آموزشگاه‌های استثنایی استان تهران مشغول به تحصیل بودند، سن آنها بین ۱۱ تا ۱۱ سال و ۱۰ ماه و میزان هوش‌بهرشان در مقیاس تجدید نظر شده هوشی و کسلر برای کودکان (Wisc-R) بین ۶۳ تا ۶۷ بود، و در خرده مقیاس مهارت‌های زندگی روزمره و مهارت اجتماعی شدن مقیاس واینلند دارای سطح سازگاری پایین و فاقد هرگونه مشکل خاص جسمی - حرکتی و مشکلات ارگانیکی مربوط به مغز بودند، انتخاب و به صورت تصادفی به گروه‌های آزمایش و گواه اختصاص یافتند. سپس روش‌های آموزشی به مدت ۲ الی ۲/۵ ماه (۱۵ جلسه) در مورد گروه آزمایشی بکار برده شد. در این برنامه از شیوه‌های رفتاری

شامل مربیگری، بازخورد مثبت، دادن ژتون، تمرین رفتار سرمشق - دهی، ایفای نقش، سیستم تقویت ژتونی و تقویت کننده‌های اجتماعی استفاده شد و پاسخ مثبت و شرکت فعالانه آنها در آموزش مورد تقویت بوسیله تقویت کننده‌های کلامی و غیر کلامی قرار گرفت واز آنها به وسیله شکلات و خوراکی در انتهای هر جلسه پذیرایی شد. همینطور گروه گواه شامل ۱۵ آزمودنی کم‌توان ذهنی آموزش پذیر بود، که بعداً تعداد گروه به ۱۴ نفر رسید. در این جلسات پژوهشگر داستانهای کودکانه را می‌خواند، در پایان مجدداً تمامی آزمودنیها مورد ارزیابی قرار گرفتند. همچنین به مدت ۲ ماه بعد ارزیابی پیگیری جهت ثبات نتایج پژوهش به عمل آمد.

برای گردآوری داده‌های پژوهش ابزار زیر بکار برده شد:

الف) مقیاس تجدید نظر شده هوشی و کسلر برای کودکان^{۱۰}:

این مقیاس از ۱۲ خرده آزمون تشکیل شده است و به فرم کلامی و غیر کلامی تقسیم می‌شود. مقیاس تجدید نظر شده و کسلر کودکان عمدتاً از پایایی بالایی برخوردار است. ضریب پایایی به دست آمده در شیراز توسط سیما شهیم (۱۳۷۱) به روش بازآزمایی بین همه خرده آزمونها از ۰/۴۴ تا ۰/۹۴ متغیر بوده و در روش تصنیفی^{۱۱} نیز ۰/۴۲ تا ۰/۹۸ متغیر بوده است.

ب) مقیاس رفتار ساز گارانه واینلند^{۱۲}

هنجار یابی فرم زمینه یابی مقیاس رفتار ساز گارانه واینلند در ایران، در سالهای ۷۶-۱۳۷۵ توسط توکلی، بقولی و قامت بلند انجام گرفته است. در این پژوهش از این فرم استفاده گردید. این فرم دارای ۲۹۷ ماده است و چهار حوزه ارتباطی، مهارتهای زندگی روزمره، و مهارتهای اجتماعی شدن و مهارتهای حرکتی را در بر می گیرد و یک ارزیابی از عملکرد سازشی فراهم می سازد. ضریب پایایی باز آزمایی نمرات استاندارد در حوزه های مختلف در گروه سنی ۱۱ تا ۱۸ سال و ۱۱ ماه در هنجار یابی (VABS) توسط قامت بلند، توکلی و بقولی (۱۳۷۶) بدین صورت می باشد: ضریب پایایی باز آزمایی در حوزه ارتباطی از ۰/۸۰ تا ۰/۸۶ با میانگین ۰/۸۴ در حوزه مهارتهای زندگی روزمره از ۰/۷۹ تا ۰/۸۷ با میانگین ۰/۸۳ و در حوزه اجتماعی شدن از ۰/۸۲ تا ۰/۸۸ با میانگین ۰/۸۵ در نوسان می باشد.

ج) فهرست مهارتهای اجتماعی^{۱۲}

سومین وسیله ارزیابی در این پژوهش عبارت بود از فهرست مهارتهای اجتماعی (توماس و همکاران، ترجمه فلاحی، ۱۳۷۴). که جهت ارزیابی اولیه سطح مهارتهای اجتماعی کودکان کم توان ذهنی در زمینه های خاصی از مهارتهای اجتماعی مورد استفاده قرار گرفت. این فهرست دارای ۲۴

ماده می باشد. هر کدام از این ماده ها دارای ۳ و حداکثر ۱۴ جمله می باشد. محدوده نمرات در این فهرست از ۱۴۰ تا ۴۲۰ می باشد و نمره ۱۴۰ به معنای انجام مطلوب تمام مهارتهاست و چنانچه هیچگاه هیچکدام از مهارتها انجام نگیرد، نمره ۴۲۰ بدست می آید. روایی محتوایی نمرات ۰/۹۲ و ضریب پایایی به روش باز آزمایی ۰/۹۰ بود، که بیانگر روایی و پایایی این فهرست می باشد.

بحث

یافته های پژوهش حاضر نشان داد که روشهای به کار برده شده در مورد گروه آزمایش مؤثر بوده است. مقایسه نمره های گروه آزمایش پیش و پس از آموزش مهارتهای اجتماعی و مقایسه با گروه گواه پس از آموزش مهارتهای اجتماعی افزایش قابل توجهی را نشان داد. در همین راستا مرسر^{۱۳} در خصوص اهمیت آموزش مهارتهای اجتماعی (۱۹۸۷)، به نقل از لاول و باربارا، (۱۹۹۳) عنوان کرد که کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر احتیاج به آموزش در زمینه رعایت عادات بهداشتی، رفتار مسئولانه اجتماعی، روابط بین فردی، استقلال و مهارتهای اجتماعی دارند.

همچنین یافته های پژوهشی حاضر نشان داد که تغییرات ایجاد شده در نمره های رفتار سازشی پس از آموزش مهارتهای اجتماعی در گروه

آزمایش معنی دار است. این یافته ها با یافته های نی هی راک^{۱۴}، فوستر^{۱۵}، شل هاس^{۱۶} و ولند^{۱۷} (۱۹۷۴) همسویی دارد. این پژوهشگران نشان دادند که افزایش مهارتهای اجتماعی منجر به استقلال و سازگاری کامل یا نسبی می گردد. همچنین مطالعه ای که مک گریو^{۱۸} و کوینز^{۱۹} (۱۹۹۲) در بزرگسالان دارای عقب ماندگی متوسط تا شدید انجام دادند، بر اهمیت مهارتهای رفتار سازشی در سازگاری اجتماعی افراد کم توان ذهنی تأکید نمودند و برنامه ریزی جهت آموزش مهارتها به این جمعیت را پیشنهاد کردند. همینطور نتایج پژوهش حاضر بیانگر این مطلب است که تغییرات حاصله در نمره های مهارتهای زندگی روزمره پس از آموزش مهارتهای اجتماعی در گروه آزمایش نسبت به قبل از آموزش و گروه گواه معنی دار است. به عبارتی می توان گفت که، آموزش مهارتهای اجتماعی در آزمودنیهای گروه آزمایش منجر به افزایش مهارتهای زندگی روزمره می گردد. یافته به دست آمده از پژوهش با نتایج به دست آمده از مطالعات جایلز^{۲۰} و ولف^{۲۱} (۱۹۸۲) همسو می باشد، آنها با استفاده از روشهای به کار برده شده در این پژوهش توانستند، نحوه صحیح استفاده از توالت را به پنج پسر بچه شدیداً عقب مانده ساکن یک مؤسسه شبانه روزی یاد دهند.

- 1-Rinn
- 2-Marke
- 3-Lawell
- 4-Babara
- 5-summe
- 6- Gresham
- 7- scott
- 8- Lagreca
- 9- Sontogrossi
- 10-Wechsler Intelligence Scale For children Revised(wisc-R)
- 11-Vineland Adaptiv Behavior scale(VABS)
- 12-Social Skill checklist
- 13-Mercer
- 14-Nihira
- 15- Foster
- 16-Shellhas
- 17-Leland
- 18-Mc Grew
- 19-kevins
- 20-Giles
- 21-Wolf
- 22- Zetlin
- 23- Murtaugh
- 24- Steven

زیر نویس:

باهر کدام از چهار متغیر مهارت‌های اجتماعی، رفتار سازشی، مهارت‌های زندگی روزمره و مهارت اجتماعی شدن، ارزیابی پیگیری دومه پس از پایان برنامه آموزشی به عمل آمد. یافته‌ها نشان داد که تغییرات ایجاد شده در اثر آموزش در هر گروه آزمایش در هر چهار متغیر نامبرده در مقایسه با ارزیابی پس از آموزش و در مقایسه با ارزیابی پیگیری از گروه گواه همچنان پایدار مانده‌اند. بنابراین روش آموزش مهارت‌های اجتماعی توانسته است، اثرات آموزشی نسبتاً بلند مدتی را داشته باشد.

چهارمین یافته به دست آمده در این پژوهش بیانگر آن است که تغییرات ایجاد شده در نمره مهارت اجتماعی شدن پس از آموزش مهارت‌های اجتماعی در گروه آزمایش معنی دار است و این در حالی است که گروه آزمایش نسبت به پیش از آموزش و نسبت به گروه گواه، پیشرفت قابل ملاحظه‌ای را نشان می‌دهد. همسو با این پژوهش زیتلین^{۲۲} و مورتاف^{۲۳} (۱۹۸۸) مطالعه‌ای را بر روی الگوهای دوستیابی نوجوانان دارای معلولیت خفیف و بدون معلولیت انجام دادند. بعد از مقایسه این دو گروه از نوجوانان مشخص شد، که نوجوانان دارای معلولیت تعداد دوستان کمتری دارند.

همچنین استیون^{۲۴} و همکاران (۱۹۸۸) به بررسی شایستگی اجتماعی و عملکرد عاطفی کودکان دارای ناتوانی‌های خفیف پرداختند. نتایج نشان داد، که این کودکان مشکلاتی در زمینه سازش با همسالان نشان و معلمان، همچنین محیط‌های کلاسی دارند. آنها مهارت‌های اجتماعی ضعیف‌تری نشان دادند و کمتر توسط همسالان نشان پذیرفته می‌شدند. این پژوهشگران بر اهمیت آموزش مهارت‌های اجتماعی به اینگونه کودکان تأکید ورزیدند.

در پژوهش حاضر به منظور دوام و حفظ آموزش مهارت‌های اجتماعی در رابطه

منابع:

- ۱- اولیری، دانیل، ویلسون، ترسن. (۱۳۷۷). رفتار درمانی، کاربرد و بازده. ترجمه نسرين پودات، علی اکبر سیف، میترا فیض، تهران: چاپخانه تابش.
- ۲- رایینسون، ناسی، ام، رایینسون، هالبرت، پی. (۱۳۷۰). کودک عقب مانده ذهنی. ترجمه فرهاد ماهر، مشهد: آستان قدس رضوی
- ۳- توماس، ام، استفنز، ا. کارل، هارتمن، ویرجینیا، اچ. لو کاس. (۱۳۷۶). آموزش کودکان: آموزش مهارت‌های اجتماعی. ترجمه صدیقه فلاحی، تهران: کتابخانه سازمان آموزش و پرورش استثنایی کشور.
- ۴- روزن، ماروین، کلارک جerald، کیوتیز، آرتین. (۱۳۷۰). آموزش و درمان معلولین. ترجمه سید اکبر میر حسینی، انتشارات رشد
- ۵- شهیم، سیمما. (۱۳۷۷). انطباق و هنجاریابی مقیاس تجدید نظر شده هوشی و کسلر برای کودکان شیراز: نشر دانشگاه شیراز
- ۶- قامت بلند، حمید رضا، توکلی، محمد علی، بقولی، حسین. (۱۳۷۶). هنجاریابی مقیاس رفتار سازگاران و اینلند در گروه سنی ۱۱ تا ۱۸ سال و ۱۱ ماه در ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد. روانشناسی بالینی.
- ۷- مکار تلج، میلر، جی. اف. (۱۳۷۵). آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان. ترجمه محمد حسین نظری نژاد، مشهد: ARGYLE, M. (1984). Some new deuelopment in social skills training, *Bulleting of the British psychological society*, 37, 405-410
- 9- Balthazar, em&PH:PS, J. (1976). Social adjustment in more severely retarded, Institutionalized individuals: the sun of adjusted behavior. *American Journal of Mental deficiency*, 80(4), 454. 459.
- 10- CHILDS, D. (1982). A study of the adaptive behavior of retarded children and the resultant effects of this use in the diagnosis of mental retardation. *Education and Training of the mentally Retarded*, 77, 109 - 113
- 11- CICCETTI, D., & SPARROW, S., & BALLA, D. (1984). *Vineland Adaptive Behavior Scales: Interview Edition survey form manual*. circle oines, MN: american Guidance servies.
- 12- GERARD, H. (2000). *Short-term play Therapy for Children: play group therapy for social skills deficits in children*. New york: Routledge/Taylor&Francis.
- 13- GUNZBURG, H. (1990). *Social Competence and Mental Handicap: An interoduction Social education*. New york :williams & wilkins company Baltimore.
- 14- HARRISON, P. (1989). Scientifis practitioner : Adaptive behavior Research to practice. *journal of school. Psychology*, 27, 301-317.
- 15- KELLY, J. (1982). *Social Skills Training*. New york: Springer.
- 16- KOPP, C., BAKER, B. BROWN, K. (1992). Social skills and their correlates: preschooler wirk development delays. *American Journal on mental Retardation*, 96(4), 357-366.
- 17- LOWELL, M. & BARBARA, M. (1993). *Teaching Secondry Student With and Behavior problems*. New york: Mori, Allen, A, publishing.